

JOSEPH RATZINGER

BENEDICT XVI

CREDINȚĂ – ADEVĂR – TOLERANȚĂ

Creștinismul și religiile lumii

Traducerea din limba germană și introducere de
Dan Siserman

Galaxia Gutenberg
2026

Cuprins

Introducere. Curajul adevăratului iluminism ca luminare reciprocă a credinței și a rațiunii (<i>Dan Siserman</i>).....	9
Prefață.....	16
PARTEA I. CREDINȚA CREȘTINĂ ÎN ÎNTÂLNIREA CU CULTURILE ȘI RELIGIILE.....	21
Capitolul 1. Unitatea și diversitatea religiilor: locul Creștinismului în istoria religiilor.....	23
Remarcă preliminară.....	23
Punerea problemei.....	27
Locul Creștinismului în istoria religiei.....	34
Mistica și Credința.....	42
Structura marilor căi ale religiei.....	51
Interludiu.....	58
Capitolul 2. Credință, Religie și Cultură.....	70
Cultură – Inculturație – Întâlnirea dintre culturi.....	74
Credință și cultură.....	82
Credință, religie și cultură în lumea tehnicii.....	88
Variațiuni pe tema credinței, religiei și tehnicii.....	98
Inclusivismul și pluralismul.....	98
Creștinismul – o religie europeană?.....	103
Elenizare?.....	109
Avraam și Melchisedec.....	115
Distingând ceea ce este creștin.....	120
Rugăciunea multireligioasă și interreligioasă.....	127
PARTEA A II-A. ÎNTREBAREA.....	132
DESPRE ADEVĂR ȘI RELIGIILE.....	132
Notă preliminară.....	134
Capitolul 1. Noile întrebări apărute în anii 1990. Despre situația credinței și teologiei în ziua de astăzi.....	136

Criza teologiei eliberării	136
Relativismul – filosofia dominantă	138
Relativismul în teologie – revocarea cristologiei	141
Recursul la religiile Asiei	143
Ortodoxie și ortopraxie	145
New Age	149
Pragmatismul în viața de zi cu zi a Bisericii	152
Sarcinile teologiei	154
Perspectivă	160
Capitolul 2. Adevărul Creștinismului?	162
1. Credința între rațiune și afect	162
Criza credinței în prezent	162
Dumnezeul lui Avraam	169
Criza și lărgirea credinței Israelului în Exil	172
Calea către religia universală după Exil	175
Creștinismul ca sinteză a credinței și rațiunii	180
În căutarea unei noi evidențe	182
2. Creștinismul – adevărata religie?	188
3. Credință, adevăr și cultură – reflecții în marginea enciclicei <i>Fides et Ratio</i>	211
Cuvintele, Cuvântul și Adevărul	213
Cultură și adevăr	222
Religie, Adevăr și Mântuire	232
Reflecții finale	239
Capitolul 3. Adevăr – Toleranță – Libertate	242
1. Credință – Adevăr - Toleranță	242
„Distincția mozaică” – sau: aparține întrebarea despre adevăr religiei?	242
Interșanșabilitatea și războiul zeilor	249
Inevitabilitatea întrebării adevărului și alternativele istoriei religiilor	255
Toleranța creștină	260

2. Libertate și Adevăr	264
Întrebarea	264
Problematika istoriei moderne a libertății și a conceptului ei de libertate	269
Libertate și Adevăr	279
Despre esența libertății umane	279
Libertate și responsabilitate	283
Adevărul ființei umane.....	288
Rezumatul rezultatelor	290
CREDINȚĂ, RAȚIUNE ȘI UNIVERSITATE	
Discursul de la Universitatea din Regensbrug (2006)	295
RĂDĂCINILE CULTURII EUROPENE	
Discursul de la Collège des Bernardins, Paris (2008)	311
NOII PĂGÂNI ȘI BISERICA	
Articolul profetic al tânărului Joseph Ratzinger publicat în 1958	326

Prefață

Într-o lume în care distanțele devin din ce în ce mai mici, problema întâlnirii dintre religii și culturi a devenit un subiect de cea mai mare importanță, și, cu siguranță, nu este doar o chestiune care ține de teologie. Problema caracterului pașnic al culturilor, a păcii în materie de religie, a ajuns, de asemenea, să devină o temă politică de prim rang. Și totuși, ea este înainte de toate o întrebare adresată religiilor însele: cum se raportează ele unele la altele în mod pașnic și cum pot contribui la „educarea neamului omenesc” în direcția păcii. Acest complex de probleme privește în mod special credința creștină, întrucât, încă de la originea sa și în însăși natura ei, ea pretinde că cunoaște și proclamă pe singurul Dumnezeu adevărat și pe unicul Mântuitor al întregii omeniri: „Și întru nimeni altul nu este mântuirea, pentru că nu este niciun alt nume sub cer dat oamenilor, în care trebuie să fim mântuiți”, le-a spus Petru conducătorilor și bătrânilor poporului lui Israel (*Faptele Apostolilor* 4,12).

Poate această pretenție absolută să mai fie susținută astăzi? Cum se raportează ea la căutarea păcii între religii și culturi? Atunci când Congregația pentru Doctrina Credinței a publicat, în anul 2000, declarația *Dominus Iesus*, despre unicitatea și universalitatea mântuitoare a lui Isus Cristos și a Bisericii, din partea societății moderne, dar și din partea unor mari culturi necreștine, precum cea a Indiei, s-a ridicat un strigăt de indignare: documentul era considerat o

expresie a intoleranței și a unei aroganțe religioase care nu ar mai avea ce căuta în lumea de astăzi.

Creștinul catolic nu putea decât să pună, cu toată smerenia, întrebarea pe care Martin Buber o formulase cândva unui ateu: dar dacă este adevărat? Astfel devine evident că, dincolo de toate întrebările particulare, problema reală rezidă în problema adevărului. Poate fi adevărul cunoscut? Sau este întrebarea despre adevăr pur și simplu nepotrivită în domeniul religiei și al credinței? Dar atunci, ce sens mai are credința, ce sens pozitiv mai are religia, dacă ea nu poate fi pusă în legătură cu adevărul?

Astfel, în cadrul disputei au apărut diferite niveluri de argumentare, în mijlocul cărora am fost implicat, din diverse motive, în deceniul trecut. Mai întâi trebuie să încercăm să înțelegem ce este cultura și cum pot culturile să se raporteze unele la altele. În același mod, trebuie să dobândim o viziune asupra fenomenului religiei ca atare și nu putem porni pur și simplu de la o masă nediferențiată de „religii” în general. Trebuie mai întâi să încercăm să le înțelegem așa cum sunt, în dinamica lor istorică, în structurile și tipurile lor esențiale, precum și în posibilele lor relații reciproce sau în eventualele amenințări pe care le pot reprezenta unele pentru altele, înainte de a încerca să formulăm niște judecăți. În cele din urmă, aici este pusă în discuție problema omului: ce este el și cum poate deveni el însuși sau cum poate irosi această posibilitate. Și, în cele din urmă, trebuie în mod inevitabil să ne confruntăm cu întrebarea dacă omul este făcut pentru adevăr și în ce fel poate și ba chiar trebuie să pună întrebarea despre adevăr.

Toate acestea descriu un program amplu, la care o mică carte, apărută mai degrabă întâmplător, nu poate aduce decât o contribuție modestă. Privind retrospectiv asupra prelegerilor mele din ultimul deceniu dedicate acestui domeniu tematic, a devenit evident că aceste abordări, pornite din puncte de plecare diferite, au constituit totuși ceva asemănător unui întreg; desigur, foarte fragmentar și nedesăvârșit, dar, ca o contribuție la o temă majoră care ne privește pe toți, poate nu cu totul lipsită de utilitate. Am decis, prin urmare, să prezint în această carte și să le supun dezbaterii, ca un întreg, acele texte ale căror teme se îndreaptă spre întrebări privind credința, religia, cultura, adevărul și toleranța și care, cu excepția primului text, publicat încă din 1964, au fost toate scrise în ultimul deceniu. Sper ca o carte astfel alcătuită, în ciuda tuturor imperfecțiunilor sale, să poată totuși să fie de folos în lupta pentru ceea ce ne privește pe toți.

Joseph Cardinal Ratzinger
Sărbătoarea Schimbării la Față a Domnului
Roma, 2002

Capitolul 1. Unitatea și diversitatea religiilor: locul Creștinismului în istoria religiilor

Remarcă preliminară

Am scris acest text în 1963, pentru volumul omagial publicat în 1964 cu ocazia împlinirii a șaizeci de ani ai lui Karl Rahner⁵; ulterior, el a fost retipărit în volumul publicat de foștii mei studenți cu prilejul împlinirii a șaptezeci de ani ai mei, care oferea o selecție reprezentativă din lucrările mele⁶. Între 1955 și 1963, în cadrul cursurilor mele de teologie fundamentală de la Freising și Bonn, am predat, de asemenea, filosofia religiei și istoria religiilor, descoperind astfel importanța temei religiilor lumii. Atunci când a apărut acest text, în 1964, Conciliul se afla în plină desfășurare; marile dezbateri despre Biserică, despre revelație, despre raportul dintre Biserică și lume dominau literatura teologică. Tema religiilor lumii era încă într-o oarecare măsură marginală; în lucrările Conciliului, ea și-a găsit locul aproape întâmplător în declarația *Nostra aetate* din 28 octombrie 1965 și, judecând după spațiul care i-a fost acordat, nu constituia o temă centrală. Inițial, dacă îmi amintesc bine, fusese prevăzută doar o declarație privind relația dintre Biserică și evrei, considerată necesară din cauza evenimentelor

⁵ *Gott in Welt. Festgabe für Karl Rahner zum 60. Geburtstag*, editat de H. Vorgrimler (Freiburg 1964) vol. II, pp. 287-305.

⁶ J. Kardinal Ratzinger, *Vom Wiederauffinden der Mitte. Grundorientierungen* (Freiburg 1997), pp. 60-82.

dramatice din perioada regimului nazist. O regândire a relației dintre creștini și poporul evreu trebuia să fie una dintre temele Conciliului. Creștinii orientali, care nu puteau considera experiența istorică a Occidentului drept proprie, au susținut că o astfel de declarație nu putea fi făcută decât dacă, în același timp, se spunea ceva și despre Islam. După această lărgire a temei, a devenit aproape de la sine înțeles să se încerce a spune ceva despre lumea religiilor necreștine în ansamblu. Un decret care a luat formă mai mult sau mai puțin întâmplător s-a dovedit ulterior deosebit de vizionar.

Părea că se cuvine să-l onorez pe Karl Rahner, la aniversarea sa, cu un studiu dedicat acestei teme, care abia începea să intre în atenția teologilor, întrucât acest mare teolog inclusese în volumul al cincilea al operelor sale complete (1962) un eseu despre „Creștinismul și religiile necreștine”, publicat în 1961, în care sublinia că, într-o situație în care „fiecare popor și fiecare cultură devine un element de motivație internă pentru orice alt popor și orice altă cultură”, fiecare religie existentă în lume devine ceva care ridică întrebări și deschide posibilități pentru oricare alt om din lume.

Acel studiu, în care Rahner a dezvoltat conceptul de „*creștin anonim*” ca termen-cheie în răspunsul său la provocarea celorlalte religii, a devenit ulterior punctul de plecare pentru dezbateri uneori aprinse. Spre finalul articolului său, el a sintetizat ceea ce înțelegea prin acest concept: „Pentru necreștini poate părea o îndrăzneală exagerată ca creștinul să considere elementul sănătos, ceea ce a fost izbăvit și sfințit în fiecare om, ca fiind rod al harului lui Cristos și, în

mod anonim, creștin, și să-l privească pe necreștin ca pe un creștin care nu a devenit încă conștient de sine. Dar creștinul nu poate renunța la această «îndrăzneală» (p. 158).

Nu am fost de acord cu această teorie, dar mi s-ar fi părut nepotrivit să adopt o atitudine critică față de ea într-un volum omagial care îi era dedicat⁷. Mi s-a părut mai potrivit, înainte de toate, să largesc câmpul cercetării către întrebări care ar putea constitui baza unui dialog cu celelalte religii. Karl Rahner considerase, în mod firesc, că întrebarea privind mântuirea necreștinilor este, în fond, singura întrebare pentru creștinul care reflectează asupra fenomenului pluralității religiilor în lume. O a doua opțiune preliminară era implicată aici: în fața întrebării privind mântuirea, distincția dintre o religie și alta apare, în ultimă instanță, ca fiind irelevantă. Aceste două premise au rămas determinante pentru întreaga dezbatere ulterioară. Chiar și cele trei direcții fundamentale de răspuns din discuțiile actuale despre creștinism și religiile lumii – exclusivismul, inclusivismul, pluralismul – sunt toate determinate de acest mod de a formula problema: celelalte religii sunt tratate întotdeauna ca având, în definitiv, o valoare mai mult sau mai puțin egală, fiind evaluate mereu din perspectiva valorii lor pentru mântuire.

Opinia mea, după anii dedicați studiului istoriei religiilor, era că o investigație fenomenologică, care să nu se

⁷ Am recuperat ulterior acest lucru – în continuarea lucrării lui Karl Rahner, *Grundkurs des Glaubens. Einführung in den Begriff des Christentums* (Freiburg, 1976) – în lucrarea mea *Theologische Prinzipienlehre* (München, 1982), pp. 169–179.